13 SHEE Sharing

Attitudes and Habits of Highly Humanistic Surgeons : A Single-Institution, Mixed-Methods Study

นพ.ปุญญภัทร มาประโพธิ์
ผู้ช่วยอาจารย์ศูนย์ความเป็นเลิศด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

Humanism หรือการดูแลผู้ป่วยด้วยหัวใจของความเป็นมนุษย์ คือการประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ (scientific knowledge and technical skills) โดยคำนึงถึงและเคารพซึ่งความรู้สึก สังคม และวัฒนธรรมของผู้ป่วยตามปัจเจกบุคคลและครอบครัวของผู้ป่วย เป็นองค์ประกอบและเป็นลักษณะที่โรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพตั้งใจส่งเสริมให้เกิด และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดูแลผู้ป่วยโดยเน้นผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง (patient-centered care) ทว่าในปัจจุบันมีหลายภาวะที่ส่งผลให้ humanism ของแพทย์ลดน้อยถอยลง อาทิ ภาวะหมดไฟ (burnout) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแพทย์ประจำบ้าน ในความเป็นจริงแล้วภาวะหมดไฟและการลดน้อยลงของ humanism ในแพทย์เกิดขึ้นในทุกสาขาวิชาและทุกระดับ โดยเฉพาะสาขาวิชาศัลยศาสตร์ที่ประสบปัญหาหมดไฟของแพทย์ประจำบ้านสูงถึง 70% ด้วยลักษณะงานที่มีความกดดัน มีรูปแบบการทำงานเฉพาะตัว อย่างไรก็ตามมีศัลยแพทย์ไม่น้อยที่สามารถรักษาและเป็นแบบอย่างที่ดีของ humanism ได้ การศึกษาและเรียนรู้ว่าปัจจัยใดที่ส่งเสริม humanism และ/หรือป้องกันการเกิด burnout ในศัลยแพทย์น่าจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เราสามารถป้องกันและชะลอความถดถอยของ humanism ในแพทย์ประจำบ้านศัลยกรรมและศัลยแพทย์ได้

ในบทความนี้ผู้เขียนได้เลือกผลงานวิจัยเรื่อง Attitudes and Habits of Highly Humanistic Surgeons: A Single-Institution, Mixed-Methods Study โดย Robert A. Swendiman และคณะ ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร Academic Medicine ปี 2019 มานำเสนอให้ผู้อ่านทุกท่าน การศึกษาชิ้นนี้ทำขึ้น ณ โรงเรียนแพทย์ของ University of Pennsylvania โดยทำการศึกษาในกลุ่มอาจารย์ศัลยกรรมที่ได้รับการเสนอชื่อโดยแพทย์ประจำบ้านว่าเป็นแบบอย่างและเปี่ยมด้วย humanism ว่าอาจารย์เหล่านี้มีทัศนคติ (attitude) และอุปนิสัย (habits) ใดที่ส่งเสริมและประคอง humanism ได้เป็นอย่างดี และทัศนคติและอุปนิสัยดังกล่าว มีผลอย่างไรต่อความเห็นอกเห็นใจ (empathy) ภาวะหมดไฟ (burnout) และ professionalism

การดำเนินการวิจัย (Methodology)

งานวิจัยเป็นลักษณะผสมวิธี (mixed-method) ซึ่งประกอบด้วยการทำวิจัยแบบสอบถามจากแพทย์ประจำบ้าน แบบสอบถามคุณลักษณะทั่วไปของอาจารย์ศัลยกรรมที่ได้รับเลือก และการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมแบบสอบถามเสนอรายชื่อจากแพทย์ประจำบ้านที่ผ่านการปฏิบัติงานอยู่ ณ โรงเรียนแพทย์ของมหาวิทยาลัย Pennsylvania ตั้งแต่ช่วงมิถุนายน 2016-มิถุนายน 2018 ผลจากแบบสอบถามพบว่ามีอาจารย์ศัลยแพทย์ทั้งสิ้น 72 ท่านที่ได้รับการเสนอชื่อ ประกอบด้วยเป็นศัลยแพทย์ชาย 58 ท่าน และหญิง 14 ท่าน โดยทั้ง 72 รายชื่อดังกล่าวถูกคัดเลือกโดยปริมาณผู้ได้รับความถี่เสนอชื่อสูงสุด มาทั้งหมด 10 อันดับแรก

ศัลยแพทย์ทั้งหมด 10 ท่านที่ได้รับเลือกจะได้รับการสัมภาษณ์ โดยผู้ร่วมวิจัย 3 คน และถอดบทสัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษร หลังจากนั้นบทสัมภาษณ์จะถูกวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) เพื่อหาทัศนคติ และอุปนิสัยโดยผู้ร่วมวิจัย 4 คน จนกระทั่งได้แก่นสาระอิ่มตัวร่วมกัน

คำถามวิจัย

1. อะไรคือทัศนคติ (attitude) และอุปนิสัย (habits) ที่มีร่วมกันของอาจารย์ศัลยแพทย์ที่มี humanism สูง และศึกษาต่อว่าลักษณะที่มีร่วมกันดังกล่าว มีผลอย่างไรต่อความเห็นอกเห็นใจ (empathy) ภาวะหมดไฟ (burnout) และ professionalism
2. ศัลยแพทย์ที่มี humanism ที่สูง มีแนวทางอย่างไรในการแสดงความใส่ใจต่อการรักษาผู้ป่วยศัลยกรรม
3. เปรียบเทียบระหว่างการศึกษาลักษณะเดียวกันในคณาจารย์จากภาควิชา อายุรศาสตร์ จากการศึกษาที่คล้ายคลึงกันก่อนหน้าในปี 2014 ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ผลการศึกษา

พบแก่นสาระร่วมกันทั้งหมด 3 ทัศนคติ (3 strong attitudes) 5 อุปนิสัย (5 habits) และอีก 2 แก่นสาระสำคัญเพิ่มเติมที่ศัลยแพทย์ที่ได้รับการเสนอชื่อว่ามีประกอบด้วย

ทัศนคติ

1. **Humility** คือความรู้สึกโชคดี/รู้สึกได้รับเกียรติที่ได้ดูแลความเจ็บป่วยของผู้ป่วย
2. **Responsibility** ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ต้องทำ รับผิดชอบต่อผู้ป่วย
3. **Standard of behavior** นำใจเขามาใส่ใจเรา อยากให้ปฏิบัติต่อตนเองเช่นไร ก็พึงปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นนั้น (อัตตานัง อุปมัง กเร)

อุปนิสัย

1. ตกผลึกและสะท้อนคิดกับตนเองอยู่เสมอ (Self-reflection 8/10) โดยการตกผลึกและสะท้อนความคิดทำให้ได้ประเมินตนเองทั้งด้านเทคนิคการผ่าตัดและการสื่อสารกับผู้ป่วย รวมไปถึง active mindfulness ซึ่งทำให้พร้อมกับการเจอผู้ป่วยในอนาคต และสามารถหล่อเลี้ยง humanism ไว้ได้
2. มีสัมพันธภาพที่มีความหมายกับผู้ป่วย (Meaningful connections with patients 8/10) ผู้ร่วมวิจัยส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ป่วยเป็นหนึ่งในรางวัลหล่อเลี้ยงจิตใจในฐานะแพทย์ และการให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์อย่างเพื่อนมนุษย์มากกว่าแค่ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์และผู้ป่วยช่วยทำให้สามารถส่งมอบการดูแลที่ดีให้แก่ผู้ป่วยได้
3. ความสัมพันธ์ส่วนตัวและความสำคัญกับเพื่อนร่วมงาน (Personal and professional relationships 8/10) ครอบครัว เพื่อนพ้อง และเพื่อนร่วมงาน มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ความสัมพันธ์ที่ดีเหล่านี้สร้าง emotional support ช่วยทำให้คำมั่นสัญญาวิชาชีพแข็งแกร่งและแข็งแรงมากขึ้น
4. มีความสุขสนุกในระหว่างทำงาน (Having fun at work 5/10) การทำงานในสายอาชีพ academia คือการเจอสิ่งใหม่ ๆ เสมอ รวมไปถึงยังมีหน้าที่สอนทำงาน และทำวิจัย ทำให้ได้สลับบทบาท ไม่น่าเบื่อ ไม่จำเจ มองและตั้งเป้าหมายตามความเป็นจริง ลด burnout และประคอง humanism ในฐานะศัลยแพทย์ได้อย่างดี
5. ยินดีถ่ายทอดและส่งต่อให้ศิษย์ (Paying it forward to trainees 7/10) ส่งต่อให้ศิษย์ มองการได้สอนศิษย์เป็นหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ ยินดีเสมอที่จะได้สอนและทำหน้าที่ถ่ายทอด

นอกเหนือจากทัศนคติ และอุปนิสัยแล้ว ยังมีอีก 2 แก่นสาระสำคัญคือ

1. ความสำคัญของการมีแพทย์ที่เป็นต้นแบบ (Importance of physician role models 10/10) ศัลยแพทย์ทุกท่านกล่าวถึง และสามารถระลึกถึงครูแพทย์ที่เป็นต้นแบบของตนเองได้อย่างชัดเจน
2. ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับประเด็นเรื่องความสมดุลระหว่างชีวิตและงาน (Relatively low priority of work–life balance 6/10) ศัลยแพทย์เกินครึ่งให้ความเห็นว่า work-life balance ไม่ได้มีส่วนสำคัญต่อ humanism โดยส่วนบางท่านให้ความเห็นและสนับสนุนมุมมองของงานและชีวิตเป็นส่วนผสมของกันและกัน (work–life “integration”) และเป็นเนื้อเดียวกันมากกว่า work-life “coexistence.” มากกว่า

ส่วนที่น่าสนใจคือเมื่อเทียบทัศนคติและอุปนิสัยที่ศึกษาได้นี้กับการศึกษาก่อนหน้าในอาจารย์ภาควิชาอายุรศาสตร์ พบว่าทัศนคติส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีความต่างกันในบางด้าน เช่น ด้าน การมีความสุขสนุกในระหว่างทำงาน (having fun at work) ของศัลยแพทย์ กับความอยากสนใจใคร่รู้ในโรคและปัญหาของผู้ป่วย (curiosity) ของอายุรแพทย์ หรือในประเด็นเรื่องครูต้นแบบศัลยแพทย์ทั้งหมดให้ความสำคัญของการมีแพทย์ที่เป็นต้นแบบ (importance of physician role models) ในขณะที่อายุรแพทย์อาจจะให้ความสำคัญกับ ให้ความสำคัญกับการดำรงตนให้เป็นต้นแบบแก่แพทย์รุ่นน้องมากกว่า (active role modeling of humanism to trainees) และการที่ศัลยแพทย์ให้ความสำคัญความสมดุลของงานและชีวิตที่น้อยกว่าอายุรแพทย์ (relatively low priority of work-life balance VS striving to achieve balance)

อาจารย์ศัลยแพทย์	อาจารย์อายุรศาสตร์
Humility	
Standard of behaviour	
Responsibility	
Reflection	
“Having fun” at work	Curiosity
Importance of physician role models	Active role modeling of humanism to trainees
Low prioritization of work-life balance	Striving to achieve work-life balance

การประยุกต์ใช้

งานวิจัยนี้มีระเบียบวิธีวิจัยเหมาะสมกับคำถามวิจัย มีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณที่มีส่วนช่วยการแปลผลข้อมูลแก่นสาระที่ได้สกัดไว้ เช่น ระยะเวลาทำงานต่อสัปดาห์ สถานภาพการแต่งงาน และอธิบายถึงหลักการการได้มาของอาจารย์ศัลยแพทย์ทั้ง 10 ท่าน ไปจนถึงเครื่องมือที่ใช้ได้ความเหมาะสมชัดเจน ที่น่าสนใจอย่างมากคือมีการเทียบเคียงกับงานวิจัยซึ่งเคยศึกษาก่อนหน้านี้ ทำโดย corresponding author ในอาจารย์อายุรศาสตร์ ปี 2014 ซึ่งทำให้งานวิจัยนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้หลายบริบทดังนี้

นักศึกษาและแพทย์ประจำบ้าน

นักศึกษาแพทย์และแพทย์ประจำบ้านในฐานะ trainee อาจจะมีการทำงานที่เปลี่ยนสถานที่ ยังไม่มีโอกาสได้สร้างสัมพันธภาพระยะยาวจากการติดตามผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง แต่ทัศนคติที่ส่งเสริม humanism เช่น การสร้างความรู้สึกยินดีที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการดูแลผู้ป่วย ความรับผิดชอบ และอุปนิสัย เช่น self-reflection การรักษาความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและครอบครัว พี่สอนน้อง การมองหาครูและแพทย์ที่เป็นต้นแบบทางวิชาชีพและการใช้ชีวิต ก็จะช่วยส่งเสริมและเป็นรากฐานที่ทำให้เติบโตเป็น staff/faculty ที่มีคุณภาพในอนาคต

อาจารย์แพทย์/แพทย์

อุปนิสัยหลายอย่างที่เป็นส่วนที่มีร่วมกันที่ส่งเสริม humanism ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาให้เกิดขึ้นกับการทำงาน เช่น self-reflection มุมมองที่จะสนุกต่อการทำงานที่มีความท้าทายและมีหลายบทบาท การมีความสุขที่จะถ่ายทอดและสอนนักเรียนและ young staff เป็นต้น

โรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพ

งานวิจัยฉบับนี้มีความน่าสนใจที่การรักษาระดับ humanism เช่น การลดภาวะหมดไฟ ในแพทย์ที่เฉพาะทางแตกต่างกัน อาจจะมีมุมมองและวิธีการที่ไม่เหมือนกัน เช่น อายุรแพทย์อาจจะให้ความสำคัญกับความสมดุลของงานและชีวิต ในขณะที่ศัลยแพทย์มีมุมมองว่างานเป็นส่วนหนึ่งกับชีวิตและการทำงานการมีความสนุกกับที่ทำงานหล่อเลี้ยงความรู้สึกมีคุณค่า ดังนั้นแนวทางการพัฒนาในอนาคตเพื่อให้ตอบโจทย์ความแตกต่างอาจจะเป็นการสร้าง social resilience และการสร้างให้เกิดบรรยากาศการทำงานที่มีความสุขและมีความหมาย อาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นร่วมไปกับการพยายามจัดสรรเวลาการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยด้านการศึกษาในอนาคต

ข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของอาจารย์แพทย์ที่แพทย์ประจำบ้านมองว่าเป็นครูที่มี humanism อย่างไรก็ตาม การต่อยอดงานวิจัยอาจจะศึกษาเพิ่มเติมในมุมมองของสหสาขาวิชาชีพ ซึ่งอาจจะได้ลักษณะกลุ่มตัวแทนใหม่ ๆ ที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น รวมถึงการศึกษามุมมองระดับแพทย์ประจำบ้านที่มีความสุขในการทำงานการดูแลผู้ป่วย ผู้เขียนเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยในลักษณะเดียวกันในบริบทของประเทศไทยอาจทำให้เห็นทัศนคติและอุปนิสัยที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียนวิทยาศาสตร์สุขภาพของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น